

Andrzej Sieradzki

Uniwersytet im. Adama Mickiewicza w Poznaniu

Identyfikacja rodziców stanu chłopskiego we wrzesińskich księgach chrztu z lat 1700–1725

1. Wstęp

Podstawową funkcję identyfikującą osobę w tekście pełni zawsze nazwa własna. Ta funkcja przysługuje jej ze względu na wartość syntaktyczną. Tylko bowiem nazwy własne, użyte prymarnie, mogą jednoznacznie wyznaczać referenta¹. Ponieważ mają one charakter nominatywny, nie wskazują cech przedmiotu, a tym samym nie mogą w grupie nominalnej reprezentować wartości predykatywnych. Stąd też składniowo są ograniczone do pozycji członu konstytutywnego grupy nominalnej o referencji osobowej. O stopniu rozbudowy tego rodzaju grup i typie determinatorów decydują czynniki natury semantycznej i pragmatycznej. Decydujący wpływ na kształt syntaktyczny grupy ma przynależność genologiczna tekstu, w którym się ona pojawia².

Przedmiotem badań w niniejszym artykule są grupy nominalne odnoszące się do rodziców, zawarte we wrzesińskich księgach chrztu z lat 1700–1725. Z genologicznego punktu widzenia zapisy, z których wyekscerpowano materiał do badań, to metryki. Każda metryka realizuje podstawowy schemat tekstowy: *kiedy – kto – (chrzcil) – kogo, rodzice chrzestni*, warunkowany bezpośrednio charakterem sytuacji podstawowej, np.:

Ianuaris. Dieq[ue] eiusd[em] 26-ta. Ego Laurentius Bulczyński Mansionarius baptizavi infantem nomine Paulum filium L[aborosiorum] Michaelis et Reginae de Villa Psary Coniugum legitimorum. Patrini fuerunt: F[amati] Andreas Dziadkiewicz et Regina Kolasiąnka Cives Wresnenses.

¹ Z. Topolińska, *Składnia grupy imiennej*, w: *Gramatyka współczesnego języka polskiego. Składnia*, red. Z. Topolińska, Warszawa 1984, s. 350.

² Zwracałem na to uwagę w artykule: *Antroponim jako podstawa grupy nominalnej w poznańskich księgach złoźyńców z XVI wieku*, w: *Mnohotvárnost a specifičnost onomastiky (IV. česká onomastická konference)*, 15.–17. září 2009, Ostrava–Prah 2010, s. 424–430.

Oprócz frazy lokalizującej w czasie metryka zawiera syntagmy referujące głównych uczestników aktu chrztu. Są one wykładnikami argumentów implikowanych przez dwa predykaty: *chrzcić* (*baptizare*) oraz *rodzice chrzestni* (*patrini*). Poza zakresem badań podejmowanych w tym artykule znajduje się dokładna charakterystyka wypełnień syntaktycznych wszystkich pozycji argumentowych otwieranych przez wskazane predykaty. Szerzej przedstawiony zostanie opis wyrażenia (a dokładniej jego części determinującej) zajmującego pozycję drugiego argumentu przy predykanie *chrzcić*, referującego dziecko, głównego uczestnika sytuacji chrztu. Fraza ta obligatoryjnie zawiera determinator o charakterze apozytywnym, denotujący rodziców. Obecność w tekście tego członu syntaktycznego warunkowana jest wyłącznie względami komunikacyjnymi i genologicznymi.

Z syntaktycznego punktu widzenia determinator ten jest nominalizacją zdania wyrażającego podstawową strukturę semantyczną opartą na predykanie *syn* lub *córka*. Określany przez niego człon podstawowy (oznaczający dziecko) to albo imię, albo grupa nominalna oparta na rzeczowniku *infans*, determinowanym przez frazę o podstawie *nomen* z imieniem jako członem określającym (jak w powyższym przykładzie). Kształt językowy interesującego nas tu determinatora warunkowany jest ściśle przez wskazany predykat, który wymaga zbiorowości (dokładniej dualnego) charakteru drugiego argumentu, a ponadto nakłada ograniczenie selekcyjne – „osobowość”. W badanym typie dokumentów elementy tej zbiorowości wyznaczane są zawsze onomazjologicznie. Ten sposób wyznaczania sprawia, że człon determinowany frazy referującej rodziców dziecka zbudowany jest na zasadzie koniunkcji. Jest to bowiem jedyny sposób konstruowania frazy imiennej denotującej zbiorowość przy tym sposobie wyznaczania³. Tak ukształtowana grupa nominalna z prymarnie użytymi imionami wyznacza jednoznacznie daną zbiorowość i jako taka nie wymaga dodatkowych determinatorów. W badanych tekstach względy komunikacyjne zadecydowały jednak o tym, że złożony z imion człon podstawowy jest obudowywany dodatkowymi determinatorami. Można wśród nich wyróżnić takie, które doprecyzowują treść członu głównego przez dodatkową nominację (człon nazwiskowy) oraz predykcję (człon wskazujący na aktualnie wykonywane zajęcie). Ich obecność we frazie motywowana jest dążeniem do większej semantycznej wyrazistości grupy. Oprócz tego rodzaju determinatorów istnieją dwa, które są motywowane czynnikami pozajęzykowymi. Sytuacja chrztu wymagała wyraźnej deklaracji, czy dziecko pochodzi z prawego łoża. Stąd też obecność we frazach wyrażenia wskazujących na legalność związku małżeńskiego. Z kolei relacje społeczne, a dokładniej utrzymujący się jeszcze w badanym okresie podział na stany, determinują

³ Zob. Z. Topolińska, op.cit., s. 318.

obecność w konstrukcjach syntaktycznych referujących rodziców wyrażen wskazyjących na pochodzenie społeczne. Miejsce tego typu fraz w całości konstrukcji jest specyficzne. Wnoszone przez nie do semantyki grupy wartości predykatywne nie odnoszą się do jednego z członów zhierarchizowanej struktury syntaktycznej, ale obejmują ją jako całość. Dlatego też wyrażenia określające przynależność znajdują się zawsze w apozycji. Istotnym elementem identyfikującym w różnego rodzaju tekstach urzędowych jest wskazanie miejsca zamieszkania identyfikowanej osoby, stąd obecność w badanych typach fraz lokalizujących.

Podstawowym celem prowadzonych badań jest pokazanie, w jakim stopniu ludność wiejska identyfikowana była wyłącznie przez imię, w jakim zaś przez połączenie imienia i nazwiska. Ważne jest także wskazanie, czy w procesie identyfikacji obecne są inne składniki frazy nominalnej o podstawie antroponimicznej. W syntagmach odnoszących się do chłopów człon ten składał się tylko z imion. Nazwisko, jeśli się pojawiło, miało charakter dodatkowego członu identyfikującego. W dalszej kolejności ważne będzie również stwierdzenie, jakiego typu dodatkowe determinatory identyfikujące pojawiają się przy członie antroponimicznym. Takie spojrzenie na analizowane frazy syntaktyczne pozwoli pokazać, jak bardzo w interesującym nas okresie obecny był w odniesieniu do ludności wiejskiej dwuelementowy paradygmat nazewniczy, powszechny już w dokumentach przy identyfikacji osób stanu szlacheckiego i niemal bezwyjątkowy w relacji do osób stanu mieszczańskiego. Istotne jest też stwierdzenie, czy można ustalić w odniesieniu do ludności wiejskiej stały pod względem kolejności członów schemat grupy nominalnej.

2. Konstrukcje syntaktyczne referujące rodziców dziecka

W badanych tekstach zanotowano ogółem 758 fraz nominalnych odnoszących się do rodziców dziecka. Tylko przy opisie struktury poszczególnych grup nominalnych uwzględniłam człony wskazujące na przynależność stanową (*laboriosus*) czy będące pochodną typu dokumentu frazy *coniugum legitimum*. Pomijam je przy analizie wartości identyfikacyjnej poszczególnych typów syntagm. Wspomniane dwa rodzaje determinatorów nie mają bowiem żadnego znaczenia w procesie identyfikacji osoby.

2.1. Konstrukcje syntaktyczne bez dodatkowego determinatora nazwiskowego

Jak już wspomniałem w części wstępnej, frazy odnoszące się do rodziców dziecka to w badanych tekstach koniunkcje dwóch fraz nominalnych. W zde-

cydowanej większości przypadków człon określany takiej syntagmy to połączenie szeregowe składające się z dwóch imion, męskiego i żeńskiego. Tylko w nielicznych konstrukcjach dodatkowo element identyfikujący może pojawić się przy imieniu męskim.

W badanych tekstach, w interesującej nas grupie, zanotowano 507 fraz tego rodzaju, co stanowi 80,5% całości materiału referującego rodziców dziecka.

2.1.1. Frazy bez determinatorów identyfikujących

Jedynie w 15 przypadkach rodzice referowani są przez frazy bez dodatkowych determinatorów identyfikujących. W tekście pojawiają się wówczas tylko człony wskazujące na pochodzenie społeczne i legalność związku. Wśród tych konstrukcji syntaktycznych można wyróżnić następujące przypadki szczegółowe:

– tylko występujący w prepozycji determinator wskazujący przynależność klasową (3 grupy nominalne), np.:

baptizavi Gregorium, **L[aborosiorum] Alexii et Mariannae**

– tylko determinator komunikujący legalność związku (4 grupy nominalne), np.:

baptizavi Joachimum, **Alberti et Dorotheae Coniugum legitimorum**

– frazy z dwoma wymienionymi wyżej typami determinatorów (8 grup nominalnych), np.:

baptizavi Ignatium, **L[aborosiorum] Ioannis et Reginae Coniugum legitimorum**

2.1.2. Frazy z determinatorami identyfikującymi

2.1.2.1. Syntagmy z jednym, lokalizującym członem determinującym

Determinator lokalizujący jest niemal bezwyjątkowy, obecny we wszystkich poza przedstawionymi w 2.1.1. konstrukcjach syntaktycznych. Jego obecność w grupie nominalnej wzmacnia znacznie jej moc identyfikującą.

W tej części przedstawię tylko te grupy nominalne, w których człon lokalizujący jest jedynym dodatkowym członem indywidualizującym. Do połowy (366 razy) grup o takiej budowie treści lokalizujące wprowadzane są z informacją o przynależności stanowej i legalności małżeństwa. W konstrukcjach syntaktycznych o takiej budowie fraza lokatywna występuje najczęściej jako ostatnia (308 fraz), np.:

baptizavi puellam nomine Iustinam, **L[aborosiorum] Casimiri et Annae Coniugum legitimorum de Villa Gutowo** (s. 19)

W 58 grupach nominalnych fraza lokatywna poprzedza wyrażenie wskazujące na legalność związku, np.:

baptizavi geminos Iosephum et Mariannam **L[aborosiorum] Mathaei et Agnetis de Villa Sokolowo Coniugum legitimorum** (s. 26)

Wartość komunikacyjna grupy, zależna zawsze od sposobu jej ustrukturyzowania, w obu przypadkach jest odmienna, jednak identyfikacja referentów pozostaje bez zmian.

Dość często (103 razy) fraza lokatywna występuje w badanych tekstach wyłącznie obok wyrażenia wskazującego przynależność stanową. W tym przypadku znajduje się zawsze na końcu, np.:

baptizavi infanitem nomine Adrianum, **L[aborosiorum] Valentini et Catharinae de Villa Chwalibogowo** (s. 7)

Tylko w 19 przypadkach omawiany typ frazy wystąpił (zawsze na końcu frazy) obok wyrażenia informującego o legalności związku, np.:

baptizavi Casimirum filium **Pauli et Reginae Coniugum legitimorum de Villa Chociczka** (s. 2)

Wyjątkowo (1 raz) fraza lokatywna zanotowana została po wyrażeniu wskazującym na przynależność stanową:

baptizavi Adalbertum, **L[aborosiorum] de Villa Bierzglińko Martini et Mariannae Coniugum legitimorum** (s. 90)

Mimo zróżnicowania strukturalnego wartość identyfikacyjna wszystkich przedstawionych wyżej typów fraz nominalnych z apozytywnym wyrażeniem lokalizującym jest taka sama. Obecność bądź nieobecność w strukturze syntaktycznej frazy wskazującej przynależność stanową oraz frazy informującej o legalności związku wpływa tylko na zawartość informacyjną grupy.

2.1.2.2. Syntagmy z dodatkowym członem referującym wykonywane rzeczmiślo lub funkcję pełnioną w społeczności wiejskiej

Drugim, obok lokatywnego, apozytywnym członem wnoszącym wartości identyfikujące do grup nominalnych fundowanych przez imię jest fraza

nazywająca wykonywane rzemiosło lub pełnioną funkcję. Pierwsza z wymienionych grup reprezentowana jest w badanych tekstach przez rzeczowniki: *braxator*, *caupo*, *doleator*, *ferrifaber*, *lignifaber*, *molitor*, *sartor*, *kowal*. O uwzględnieniu w analizach osób wykonujących wspomniane zawody zdecydował fakt, że w tekstach oznaczani są oni przez syntagmy z rzeczownikiem *laboriosus*. Tylko w nielicznych wypadkach pojawia się w tym miejscu typowy dla mieszczan rzeczownik *honestus*. Nie bez znaczenia jest również to, że osoby te żyły na wsi. Przedstawiciele drugiej ze wskazanych wyżej grup denotują: *auriga*, *famulus*, *hortulanus*, *ovilio*, *pastor*, *parobek*, *kosarz*, *włodarz*. W przypadku obu grup trudno jednoznacznie rozstrzygnąć, czy pojawiające się po imieniu polskie nazwy wykonywanej profesji to już nazwiska, czy jeszcze aktualnie wykonywane zajęcie. Wszystkie rzeczowniki łacińskie traktuję natomiast jako nazwy zawodów. Brak bowiem w tekście przykładów, by inne polskie nazwiska równe apelatywom były latynizowane. W jednym przypadku udało się ustalić, że polski rzeczownik *kowal* i łaciński *ferrifaber* odnoszą się do tej samej osoby. Pozwala to z dużym prawdopodobieństwem przyjąć, że również pozostałe nazwy polskie to nazwy aktualnie wykonywanych zajęć. W badanych tekstach zanotowano 60 grup tego typu.

Struktura grup zawierających omawiany typ determinatora jest dość zróżnicowana. W większości, podobnie jak w konstrukcjach z determinatorem lokalizującym, podstawowy człon określany jest szeregowym połączeniem imion męskiego i żeńskiego. Dwukrotnie w badanych tekstach została zanotowana konstrukcja, w której imię męskie z podstawy zostaje zdeterminowane przez rzeczownik oznaczający zajęcie, np.:

baptizavi Hedvigam, **Ioanni Parobek et Hedvigis Coniugum legitimorum de Villa Bierzglińko** (s. 203)

W tego rodzaju konstrukcjach nazwa zajęcia, określając imię męskie, wchodzi w skład podstawowego członu określanego. W większości syntagm (58 poświadczeń) omawiany rodzaj determinatora pozostaje w relacji apozycyjnej do podstawy będącej szeregowym połączeniem imion.

Ze względu na strukturę w badanych tekstach można wyróżnić kilka rodzajów tego typu konstrukcji. Podstawowy, antroponimiczny człon określany jest determinowany:

– tylko przez nazwę zawodu (1 poświadczenie w tekstach):

baptizavi Salomeam, **Pauli et Catharinae ovilionum** (s. 74)

– przez nazwę zawodu i wyrażenie *coniugum legitimorum*; taki układ poświadczony dwukrotnie – determinator nazywający zawód znajduje się bezpośrednio po podstawowym członie określanym, np.:

baptizavi Reginam, **Alberti et Dorotheae Sartorum Coniugum Legitimorum** (s. 45)

– przez nazwę aktualnie wykonywanego zajęcia i wyrażenie lokatywne (dwukrotnie), przy czym zmienna jest pozycja omawianego determinatora – występuje zarówno po podstawowym członie określającym, jak i na końcu syntagmy:

baptizavi Mariannam, **Petri et Annae ovilionum de Villa Białęzyce** (s. 47)

baptizavi Aegidium, **Iosephi et Catharinae de Villa Bierzlinko famulorum** (s. 107)

– przez nazwę wykonywanego aktualnie zajęcia, frazę lokatywną i wyrażenie *coniugum legitimorum* (26 poświadczeń); 22 razy determinator ten występuje po podstawowym członie określającym, np.:

baptizavi Mariannam, **Pauli et Ursulae Molitorum C[oniugum] L[egitimorum] de Bierzlinko** (s. 148)

Czterokrotnie poświadczony został w innej pozycji, np:

baptizavi Iosephum, **Casimiri et Catharinae C[oniugum] L[egitimorum] ovilionum de Chocicza** (s. 170)

– przez nazwę wykonywanego aktualnie zajęcia, frazę lokatywną, frazę wskazującą na legalność związku i wyrażenie określające przynależność stanową, np.:

baptizavi Mathaeum, **L[aborisiorum] Stanislai et catharinae Cauponum C[oniugum] L[egitimorum] de Sokolowo** (s. 152)

Konstrukcje syntaktyczne z takim składem determinatorów apozytywnych przy podstawowym członie określającym są w badanych tekstach – w grupie z determinatorem denotującym aktualne zajęcie – najliczniejsze. Stanowią one 77,7% (48 poświadczeń) wszystkich tego typu grup. Konstrukcje te różnią się między sobą tylko uporządkowaniem linearnym poszczególnych członów. W zapiskach dadzą się wyróżnić następujące warianty⁴:

⁴ W opisie pomijam człon wskazujący na przynależność stanową, ponieważ, podobnie jak w innych frazach, występuje on niezwykle w prepozycji.

– nazwa wykonywanego aktualnie zajęcia, *coniugum legitimum*, fraza lokatywna (10 poświadczeń), np.:

baptizavi Andream, **L[aborisiorum] Francisciet Annae Ovilionum C[oniugum] L[egitimorum] de Villa Sokolowo** (s. 153)

– *coniugum legitimum*, nazwa wykonywanego aktualnie zajęcia, fraza lokatywna (9 poświadczeń), np.:

baptizavi Casimirum, **L[aborisiorum] Christopheri et Reginae C[oniugum] L[egitimorum] de Villa Chocicza** (s. 183)

– fraza lokatywna, nazwa wykonywanego aktualnie zajęcia, *coniugum legitimum* (2 poświadczenia), np.:

baptizavi Martinum, **L[aborisiorum] Simonis et Evae de Villa Bierzglińko Pastorum C[oniugum] L[egitimorum]** (s. 105)

Dla pełności obrazu dodam, że w jednej konstrukcji syntaktycznej nazwa aktualnie wykonywanej czynności stanowi podstawowy człon określający. W skład konstrukcji wchodzi ponadto: człon lokalizujący, człon wskazujący na przynależność stanową oraz człon potwierdzający legalność małżeństwa:

baptizavi Mariannam, **L[aborisiorum] Ovilionum C[oniugum] L[egitimorum] de Zawodzie** (s. 107)

Przeprowadzone w tej części analizy pokazują, że opisywany typ determinatora w ponad połowie konstrukcji występuje w porządku linearnym syntagmy bezpośrednio po podstawowym członie określającym. Jest jednak wiele przykładów na to, że ta pozycja była w badanych tekstach nie w pełni ustalona.

2.1.2.3. Syntagmy z członem referującym pozycję ekonomiczną

Typowym dla ludności chłopskiej sposobem identyfikacji było wskazanie na kondycję ekonomiczną danej osoby. W strukturze konstrukcji syntaktycznej przejawia się to przez obecność takich rzeczowników jak pol. *kmieć* czy łac. *cmetho*. We wrzesińskich księgach chrztu tego rodzaju determinator poświadczony został w 36 konstrukcjach składniowych. Wystąpiły następujące rzeczowniki: pol. *chałupnik*, *komornik*, łac. *cmetho*, *semicmetho*, *inquilinus*. Konstrukcje zawierające ten typ determinatora są znacznie rozbudowane. W większości przypadków (28 poświadczeń) zawierają 4 (z 5 możliwych; brak

frazy nazywającej aktualnie wykonywane zajęcie) człony określające. Różnice między nimi sprowadzają się tylko do kolejności członów po podstawowym członie określonym oraz do obecności bądź nieobecności frazy informującej o przynależności stanowej. Można tu wyróżnić następujące struktury:

– człon wskazujący na pochodzenie stanowe, człon potwierdzający legalność małżeństwa, człon określający kondycję ekonomiczną, człon lokalizujący (11 poświadczeń), np.:

baptizavi infanтем nomine Valentinum, **L[aborisiorum] Valentini et Catharinae C[oniugum] L[egitimorum] chałupników de Sokolowo** (s. 11)

Wariant bez członu pierwszego (1 poświadczenie):

baptizavi Alexium, **Adalberti et Hedvigis C[oniugum] L[egitimorum] chałupników de Psary** (s. 131)

– człon wskazujący na pochodzenie stanowe, człon określający kondycję ekonomiczną, człon potwierdzający legalność małżeństwa, człon lokalizujący (8 poświadczeń), np.:

baptizavi Petrum, **L[aborisiorum] Casimiri et Mariannae Inquilinorum C[oniugum] L[egitimorum] de villa Sokolowo** (s. 109)

– człon wskazujący na pochodzenie stanowe, człon określający kondycję ekonomiczną, człon lokalizujący, człon potwierdzający legalność małżeństwa, (7 poświadczeń), np.:

baptizavi Mariannam, **Iacobi et Evae komorników de Gutowo Wielkie C[oniugum] L[egitimorum]** (s. 204)

W 8 frazach wystąpiły 3 człony określające. Poświadczone zostały struktury:
– człon wskazujący na pochodzenie stanowe, człon określający kondycję ekonomiczną, człon lokalizujący (6 poświadczeń), np.:

baptizavi Magdalenam, **L[aborisiorum] Petri et Reginae Komorników de Psary** (s. 99)

– człon wskazujący na pochodzenie stanowe, człon potwierdzający legalność małżeństwa, człon określający kondycję ekonomiczną (2 poświadczenia), np.:

baptizavi Mariannam, **L[aborisiorum] Ioannis et Hedvigis C[oniugum] L[egitimorum] Inquilinorum** (s. 109)

Podobnie jak człon nazywający aktualnie wykonywane zajęcie, człon wskazujący na kondycję ekonomiczną pojawia się w analizowanych tekstach po imieniu męskim w podstawowej strukturze określonej. Tego typu frazę zanotowano jeden raz:

baptizavi Thomam, **L[aborisiorum] Petri Komornik et Elisabeth C[oniugum] L[egitimorum] de Villa Gutowo.**

Przegląd konstrukcji syntaktycznych zawierających człon wskazujący na kondycję ekonomiczną pokazuje, że również on nie ma ustalonej pozycji składniowej. W badanym materiale widoczna jest jednak tendencja do umieszczenia tego członu bezpośrednio po imionach stanowiących podstawę determinacji. W zebranych materiałach poświadczonych zostało 20 fraz tego typu, co stanowi 55,6% całości.

Większość syntagm ma wprawdzie ustalony skład determinatorów, brakuje jednak stałego uporządkowania linearnego. Podobnie jak w przypadkach omawianych wyżej, wartość identyfikacyjna w poszczególnych wariantach konstrukcji syntaktycznych jest taka sama, różnią się one tylko zawartością informacyjną.

2.2. Konstrukcje syntaktyczne z dodatkowym determinatorem nazwiskowym

Nazwisko wraz z imieniem tworzy strukturę syntaktyczną o charakterze nominatywnym. Jako dodatkowy człon determinujący imię w strukturach syntaktycznych referujących rodziców dziecka pojawia się 148 razy, co stanowi 19,5% wszystkich konstrukcji. Taki stan liczbowy nazwisk pokazuje, że nie można ich jeszcze w badanych tekstach traktować jako integralnego członu dwuelementowego paradygmatu nazywania osoby. Wspomniana sytuacja widoczna w tekstach każe traktować ten składnik struktur syntaktycznych jako jeden z determinatorów. Tożsamy składniowo z innymi dodatkowymi członami identyfikującymi, człon ten, podobnie jak imię, nie wnosi do struktury grupy nominalnej żadnych wartości predykatywnych, w określonej sytuacji komunikacyjnej jest tylko dodatkowym (obok imienia) elementem nazywającym.

Tylko z członem nazwiskowym, bez innych członów identyfikujących, zanotowano jedną frazę. Ciąg antroponimiczny (imiona + nazwisko) determinowany jest w niej przez wyrażenie wskazujące na legalność związku:

baptizavi **Helenam Alberti et Ursulae Gomolczakow C[oniugum] L[egitimum]** (s. 82)

W grupach nominalnych denotujących rodziców człon nazwiskowy zajmuje pozycję bezpośrednio po szeregowym połączeniu imion. Tylko dwukrotnie zanotowana została grupa nominalna, w której nazwisko znalazło się po członie komunikującym legalność małżeństwa, np.:

baptizavi Stanislaum **L[aborisiorum] Joannis et Helenae C[oniugum] L[egitimorum] Adamczakow de Villa Bierzglińko**

Te dwie wyjątkowe w całości materiału grupy powstały zapewne wskutek analogii do fraz opartych wyłącznie na imieniu, w których po członie określonym tworzonym przez połączenie szeregowo imion pojawia się w większości przypadków człon wskazujący na legalność małżeństwa (zob. wyżej).

Wyjątkowo również (czterokrotnie) zanotowano grupę, w której nazwisko łączy się bezpośrednio z imieniem męskim. Strukturalnie grupy te stanowią odmienny typ. Przytoczę przykładowo jedną z takich struktur syntaktycznych:

baptizavi Iacobum, **L[aborisiorum] Valentini Czarny et Marianna C[oniugum] L[egitimum] de Villa Sokółowo** (s. 186)

Tego rodzaju sposób organizacji treści w konstrukcjach syntaktycznych o referencji osobowej stanie się niemal bezwyjątkowy w tekstach z drugiej połowy XVIII wieku.

Determinator nazwiskowy wraz z imionami tworzy ciąg antroponimiczny, przy którym mogą się pojawić typy determinatorów wskazanych wyżej przy podstawie składającej się z imion.

2.2.1. Frazy z lokalizującym członem identyfikującym

Człon lokalizujący występuje niemal we wszystkich frazach syntaktycznych odnoszących się do rodziców dziecka. W badanym typie fraz pominięty został tylko 5 razy. W tych frazach 4 razy wystąpiły wyłącznie oba człony nieidentyfikujące, czyli człon komunikujący pochodzenie społeczne i legalność związku, np.:

baptizavi Casimirum **L[aborisiorum] Laurenti et Marianne Czarnych C[oniugum] L[egitimum]** (s. 79)

W jednej syntagmie oprócz antroponimów poświadczony jest tylko człon wskazujący legalność związku:

baptizavi Helenam **Alberti et ursulae Gomólczaków C[oniugum] L[egitimorum]** (s. 179)

Najczęściej we wrześnińskich zapiskach metrykalnych człon lokalizujący jest jedynym dodatkowym elementem identyfikującym. Występuje on wraz z członami komunikującymi przynależność klasową i legalność małżeństwa. Grupy o takim składzie członów determinujących stanowią ponad połowę (82 poświadczenia = 55,4%) tych, które mają w swoim składzie dwa człony antroponimiczne. Dominuje tu model składniowy o ustalonym następstwie członów determinujących. W 46,6% konstrukcji bezpośrednio po ciągu antroponimicznym występuje element komunikujący legalność związku, po nim zaś, jako ostatni, człon lokalizujący, np.:

baptizavi Petrum, **L[aborisiorum] Simonis et Reginae Wojtaszków C[oniugum] L[egitimorum] de Villa Słomowo.**

W 14 przypadkach 2 wymienione wyżej człony występują w odwrotnej kolejności, tzn. człon lokalizujący poprzedza człon komunikujący legalność związku, np.:

baptizavi Ioannem **L[aborisiorum] Iosephi et Annae Borowych de Villa Psary C[oniugum] L[egitimorum]** (s. 29)

Wraz z członem predykatywnym komunikującym przynależność stanowią fraza lokalizująca wystąpiła 20 razy, czyli 13,5% wszystkich syntagm opartych na 2 członach antroponimicznych. Przytoczę przykładowo jedną z nich:

baptizavi Petrum **L[aborisiorum] Lucae et Reginae galantów de Villa Marzenino** (s. 61)

Wyjątkowa (1 poświadczenie) w badanych zapiskach jest konstrukcja syntaktyczna oparta wyłącznie na członie nazwiskowym:

baptizavi Martinum **L[aborisiorum] Śmigaczów C[oniugum] L[egitimorum] de Villa Psary** (s. 167)

2.2.2. Frazy z dodatkowym członem identyfikującym wskazującym na kondycję ekonomiczną

Frazy z tego typu determinatorem w badanych tekstach poświadczone zostały tylko 6 razy. Pięciokrotnie omawiany tu determinator wystąpił bezpośrednio po ciągu antroponimicznym, np.:

baptizavi Josephum L[aborisiorum] Annae et Andreae Ptakow semicmetonum C[oniugum] L[egitimorum] de Villa Kaczanowo (s. 177)

W jednej grupie poświadczony został po członie wskazującym na legalność związku:

baptizavi Jacobum, L[aborisiorum] Joannis et Mariannae Wojtaszków C[oniugum] L[egitimorum] chalupników de Villa Słomowo.

Zbyt mała liczba przykładów nie pozwala na analizę struktury grup z omawianym determinatorem.

Brak w badanych tekstach przykładów obecności przy opisywanym tu typie syntagm determinatorów referujących rzemiosło i aktualnie wykonywane zajęcie. Taka sytuacja nieco zaskakuje. W grupach odnoszących się do mieszczan w tym okresie rodzi się tendencja do wprowadzania tego typu determinatorów do grup z nazwiskiem jako jednym z członów antroponimicznych.

3. Podsumowanie

Przeprowadzone obserwacje pokazują, że dwuelementowy paradygmat identyfikacji osób należących do stanu chłopskiego w badanych tekstach stosowany jest w niewielkim stopniu. Jak pokazują dane liczbowe, ponad 80% rodziców identyfikowanych jest tylko przez imię. Trudno stwierdzić, czy ta ujawniona w księgach chrztów tendencja ma przełożenie na uzus, czy jest tylko efektem przyjętego sposobu zapisu. Ujawniony w trakcie prowadzonych analiz stan rzeczy wymaga dalszych badań.

Dodatkowe człony identyfikujące pojawiają się przede wszystkim w grupach opartych na imionach (bez członu nazwiskowego). Jak pokazały badania, dominujący jest determinator lokalizujący. Często zdarzają się też determinatory wskazujące na wykonywane rzemiosło i aktualne zajęcie. Rzadziej spotykany jest w omawianych grupach człon określający wskazujący na kondycję ekonomiczną. Inaczej sytuacja wygląda w grupach z dodatkowym determinatorem nazwiskowym. Pojawiają się tu tylko dwa rodzaje determinatora: lokalizujący i wskazujący na pozycję ekonomiczną danej osoby.

Poszczególne typy grup dalekie są od ustalonego uporządkowania linearnego. Tylko w nieco ponad połowie z nich ustaliła się pozycja syntaktyczna dodatkowych determinatorów identyfikujących, zawsze po członie antroponimicznym. Wyjątek stanowi determinator lokalizujący, dla którego (poza nielicznymi wyjątkami) właściwa jest pozycja na końcu frazy.

Andrzej Sieradzki

Parent identification in peasant families in Września's baptismal records (*liber baptisatorum*) from the years 1700–1725

The study focuses on nominal groups referring to parents of peasant origin excerpted from Września-based baptismal registers (*liber baptisatorum*).

The fundamental aim of the study is to show to what extent the folk population in the region was identified solely on the basis of a name and to what extent was the identification based on a combination of the name and the surname. It is also important to indicate whether the identification process included other elements of the noun phrase based on anthroponymic stems. Further on, it is also important to determine what type of additional and auxiliary identifying determinators are to be found with the appearing anthroponymic element.

The observations done so far demonstrate that the two-element paradigm for personal identification (already common in nominal groups with reference to members of nobility and to burghers) of people that belonged to the peasantry, is used in the texts under scrutiny only to a very low degree. As the numerical data suggests, more than 80% of parents are identified by the second name only. Additional identifying elements do occur, however, in groups based on names (without the surname element). The study demonstrates that the localizing determinator is dominant. Determinators indicating occupation, type of craft made and the current occupation of the person are also frequent. The groups under consideration also include determinators that indicate economic status of the person, though they are much rarer. The situation changes in groups with an additional surname determinator. Here, there are only two types of the determinator to be found: localizing determinator and one that indicates the economic status of a given person.

KEY WORDS: onomastics, noun phrase, personal identification.

dr hab., prof. UAM Andrzej Sieradzki, Zakład Historii Języka Polskiego, Instytut Filologii Polskiej Uniwersytetu im. Adama Mickiewicza; zajmuje się słowotwórstwem historycznym, leksyką religijną, onomastyką, w tym głównie antroponią Wielkopolski.